

ale secolului trecut care, alături de ceilalți revoluționari români — N. Bălcescu, I. Ghica, M. Kogălniceanu, George Barițiu, ca să numim doar pe câțiva dintre ei —, și-a legat numele de cele mai importante acte istorice ale vremii sale. Evidențierea trăsăturilor etice ale lui C. A. Rosetti cultivă în rîndul tinerilor studioși admirație și respect față de un luptător consecvent și onest pentru progresul general al românilor, al tuturor claselor exploatate și al tuturor popoarelor europene oprimite.

Adrian Th. Pascu

Al. Gh. Savu, *DICTATURA REGALĂ (1938—1940)*,
București, Editura politică, 1970, 486 p.

Anul editorial 1970 a înscris printre aparițiile din domeniul istoriografiei contemporane a României lucrarea de ample proporții a lui Al. Gh. Savu *Dictatura regală*.

Limitele cronologice ale cercetării sint fixate în titlu la anii 1938—1940. De fapt, autorul extinde apreciabil cercetarea, urmărind premisele instaurării dictaturii regale. În felul acesta lucrarea prezintă o frescă a întregii vieți politice din deceniul 1930—1940, și chiar din perioada anterioară, cu accentul, bineînțeles, pe intervalul marcat de instaurarea dictaturii regale (februarie 1938 — septembrie 1940).

Grupate în jurul unor evenimente sau probleme centrale, fiecare dintre cele 17 capitole, elucidînd un aspect sau altul al vieții politice interne sau externe, este organic integrat în ansamblul evolutiv al expunerii, care se întregeste în felul acesta cu noi trăsături și elemente. Adoptînd o tehnică compozițională simplă, obișnuită am putea spune, în care cronologicul se îmbină cu tratarea materialului în plan problematic, dar îmbinînd cu pricepere alternanța cronologic-problematic în jurul celor mai semnificative date, autorul a reușit să dea o lucrare încheagată, unitară, temeinic construită.

Capitolul inițial prezintă primele manifestări ale unor concepții îndreptate împotriva sistemului parlamentar în perioada imediat următoare războiului mondial din 1916—1918, precum și condițiile economice și social-politice care au generat aceste manifestări. Este ceea ce am putea numi preludiul prevestitor al politicii care s-a încheagat în curente puternice, apoi în grupări de interese sau partide ducînd mai tîrziu la înlăturarea sistemului parlamentar și la instaurarea regimului de dictatură regală.

Următoarele cinci capitole analizează situația politică, în special politica internă, de la venirea lui Carol al II-lea pe tron (iunie 1930) și pînă la instaurarea dictaturii regale.

Autorul caută să evidențieze în permanență resorturile economice ale politicii promovate de cercurile dominante, polarizarea de interese economice care se aflau înapoia diverselor partide și formații politice, în special înapoia cercurilor palatului. Imaginea vastei rețele de obiective economice-industriale, agrare, bancare sau financiare în care monarhia deținea un loc de frunte, ca și legăturile de afaceri ale unor reprezentanți de prima mărime ai capitalului din România sau finanței străine cu Casa Regală se desprind din lucrare cu limpezime și relief, constituind o convingătoare ilustrare a interacțiunii dintre factorul economic și cel politic. „Încheagarea în jurul monarhiei, în deceniul al patrulea, a unui puternic grup financiar — subliniază autorul — a constituit platforma economică de pe care Carol al II-lea a acționat pe tărîm politic în vederea instau-

răni unui regim de dictatură fățișă”¹. Cursa pentru înfăptuirea dictaturii personale se poate spune — așa cum reiese din lucrare — că a fost începută de rege o dată cu urcarea sa pe tron. Încercările acestuia de a aduce la cirna țării așa-zisele guverne de concentrare națională sînt o expresie a politicii monarhului aflată în cursa spre dictatură. Capacitatea reală a monarhiei de a instaura dictatura în perioada premergătoare conjuncturii extrem de favorabile din 1938 este poate mai curînd exagerată decît subestimată în lucrare.

În jurul luptei pentru putere autorul face radiografia întregii vieți politice, urmărește desfășurarea acesteia etapă cu etapă, dezvăluie fizionomia partidelor și grupărilor politice, acțiunile și țelurile lor, interesele de clasă sau de grup, metodele și formele lor de acțiune.

În lumina crudă a faptelor este prezentată activitatea „Gărzii de fier” — organizația fascistă care a înscris cea mai întunecată pagină din istoria organizațiilor politice din România, agență a hitlerismului în țara noastră, simbol al negării idealurilor democratice și umaniste, lipsită de orice conștiință a intereselor superioare și permanente ale poporului român.

Pe fondul luptelor politice din țară, al disputelor pentru întietate care se petreceau la suprafața vieții sociale, în lucrare se înfățișează frămîntările adinci și puternice ale maselor, angajînd interese cu adevărat esențiale și fundamentale nu numai pentru satisfacerea propriilor revendicări și aspirații, ci și pentru orientarea țării pe calea progresului și democrației. În miezul acestor lupte pulsa inima fierbinte a Partidului Comunist Român. Prezentarea activității P.C.R. în contextul istoriei țării este o reușită incontestabilă a lucrării.

La începutul anului 1938, într-o conjunctură politică extrem de favorabilă, cînd partidele politice parlamentare — național-țărănist și liberal — se aflau în reful, cînd regele își asigurase colaborarea unor personalități politice marcante, printre care Gh. Tătărescu și Armand Călinescu, cînd la guvern se afla o formație politică de nuanță fascistă, slabă și lipsită de aderență în masă, dar nutrinde ea singură veleități dictatoriale, regele și anturajul său au reușit să organizeze lovitura de stat și să instaureze dictatura.

După o guvernare parlamentară de mai bine de 7 decenii, sistemul democrației burgheze — în general destul de restrîns și îngrădind accesul maselor largi la viața publică — s-a prăbușit sub loviturile de la dreapta ale monarhiei și cercurilor din jurul acesteia. Partidele politice adepte ale sistemului tradițional de guvernare — liberal și țărănist — s-au împecat cu situația — socotind-o provizorie — fără să schițeze o rezistență cit de cit eficientă, în timp ce eforturile anterioare ale partidului comunist de a închege forțele democratice într-o coaliție de front popular s-au izbit de împuțnicirea liderilor partidelor politice burgheze, a fruntașilor de dreapta ai social-democrației.

În felul acesta, între alternativa dintre o largă democrație, capabilă să contribuie la primenirea radicală a vieții politice și să antreneze toate forțele viabile ale țării, și cea a dictaturii regale, liderii celor mai puternice partide politice de guvernămînt — liberal și național-țărănist — au optat pentru ultima ieșire din situație.

Dictatura regală a însemnat, așa cum se subliniază în lucrare, o grea lovitură dată drepturilor democratice, „un pas important înainte pe calea lichidării organismelor și instituțiilor care fînțaseră în timpul sistemului parlamentar” (p. 173).

¹ Al. Gh. Savu, *Dictatura regală 1938—1940*, București Editura politică, 1970, p. 62. În continuare trimiterile la lucrare se vor face prin indicarea paginii în textul recenziei.

Două capitole ale lucrării se ocupă de structura și caracteristicile dictaturii regale ca formă a puterii de stat. După conținutul său de clasă, dictatura regală a reprezentat dominația fățișă a vîrfurilor capitaliste și a marii moșierimi (p. 453). Desființarea puterii reale a parlamentului și reducerea activității sale la rolul de anexă a puterii personale a regelui, dizolvarea partidelor politice și adoptarea unei noi constituții menite să consfințească noile schimbări survenite în viața politică și socială a țării, crearea unei singure formații politice hibride și lipsite de suport de masă — „Frontul renașterii naționale”, desființarea organizațiilor profesionale și înlocuirea lor prin sistemul breslelor, ofensiva împotriva drepturilor și libertăților democratice ale maselor, concentrarea puterii reale în mîinile regelui, ale cărui prerogative s-au amplificat pînă la situația de a controla efectiv resorturile-cheie ale puterii de stat, toate acestea caracterizează mecanismul dictaturii care prezintă incontestabil unele trăsături similare cu ale unui stat totalitar de tip fascist (vezi p. 453—457).

În același timp, în lupta pentru putere, dictatura a venit în contradicție directă și puternică cu organizațiile legionare, iar prin interesele cercurilor politice pe care se sprijinea ea a adoptat în politica externă o orientare proanglo-franceză, deci o orientare oarecum tradițională cursului politicii externe a României. „...Regimul instaurat la 10/11 februarie 1938 poate fi apreciat drept un regim autoritar, al puterii personale a regelui, exprimînd dictatura fățișă a unei părți a cercurilor burghezo-moșierești de dreapta nefasciste, proanglo-franceze. Pozițiile hotărîtoare au revenit în cadrul acestui regim grupurilor capitaliste legate de comenzile statului, al căror exponent principal era însăși Carol al II-lea” (p. 156).

Perioada dictaturii fasciste a fost una dintre cele mai agitate și mai dramatice din istoria țării. Pe plan intern, contradicțiile sociale, departe de a fi înlăturate, așa cum perorau exponenții dictaturii, s-au acumulat și adîncit. În ciuda interdicțiilor și represiunilor, masele muncitoare își concentrează din nou potențialul revoluționar; lupta începe să se activeze treptat, creîndu-se premisele unui nou avînt. Autorul valorifică cu atenție materialul existent despre acțiunile maselor muncitoare în timpul dictaturii, îmbrăcînd atît la sate cît și la oraș forme variate, de la rezistența împotriva fiscalității excesive pînă la încălcarea marii proprietăți funciare sau de la conflictele locale de muncă pînă la demonstrații puternice ale muncitorilor cu caracter economic și politic, așa cum au fost cele de la U.D.R., de la societatea „Mica”, Reșița, demonstrația de 1 Mai a muncitorilor din București etc. (p. 367).

În mod veridic sînt prezentate raporturile dictaturii regale cu organizațiile fasciste, în special cu Garda de fier. Rivalitatea cercurilor de dreapta nefasciste din jurul coroanei cu Garda de fier și alte organizații fasciste a fost tranșată momentan în favoarea primelor. Grupării legionare-fasciste i-au fost aplicate lovituri puternice, mergînd pînă la executarea căpeteniei legionare, Corneliu Zelea Codreanu, slăbindu-i serios forța și capacitatea de acțiune. Numai sprijinul direct pe care legionarii l-au primit din partea Germaniei hitleriste, ca agentură a lor în România, explică refacerea rapidă a potențialului ei în etapa următoare.

Precipitarea evenimentelor pe plan internațional, derularea vertiginoasă a unor acțiuni și tratative care au prefațat cel de-al doilea război mondial au ridicat și în România pe prim plan problemele politicii externe. Este firesc ca aceste probleme să ocupe un loc important în cadrul lucrării.

Antrenată în vârtejul pregătirilor și al dezlănțuirii unui nou măcel mondial, Germania hitleristă acorda un rol important României în planurile sale expansioniste. Evitarea pene-

trației politicii promovate de Berlin în țara noastră era de imaginat numai printr-un act de rezistență supremă în fața pericolului fascist din afară ; nici configurația raporturilor pe plan internațional, nici gradul de pregătire al cercurilor dominante din România — nu numai al celor aflate la cîrma țării, dar și al forțelor politice burgheze neguvernamentale — nu erau favorabile unei rezistențe active și deschise.

De aceea, împletind dorința de a promova orientarea proanglo-franceză, antirevizionistă, cu încercarea de a se salva ceea ce se mai putea salva în fața presiunilor Germaniei agresoare, cercurile guvernante caută ieșirea într-o politică de concesii.

În lucrare se analizează pe larg tratatul economic româno-german din martie 1939, se dezvăluie conținutul său înrobitor, se relevă implicațiile sale politice extrem de nocive pentru independența și suveranitatea țării (p. 275—303). Lovitura cea mai grea, patronată de Germania nazistă și Italia fascistă, împotriva țării noastre a fost însă Dictatul de la Viena, al cărui caracter și urmări sînt prezentate în lucrare cu siguranță și relief. Paginile lucrării sînt pătrunse de adevărul tragic al clipelor prin care trecea atunci România. Întreaga ființă a poporului român a fost zguduită de dictatul impus de Germania și Italia prin care granițele țării erau sfîrtecate, iar din trupul ei smulse peste 43 000 de km². Despre starea de spirit a maselor, a celor mai largi pături ale populației, despre manifestările și protestul vehement împotriva dictaturii vorbesc grăitor datele la care se referă în lucrarea sa Al. Gh. Savu.

Partidul Comunist Român a înscris în aceste momente de cumpănă una din paginile vii ale atașamentului său la idealurile patriotice și naționale. Dînd dovadă de înaltă conștiință și maturitate, P.C.R. s-a afirmat ca un factor mobilizator al protestului și nemulțumirii maselor împotriva Dictatului de la Viena.

În lucrare se arată pe bună dreptate că valul luptelor populare după Dictatul de la Viena și incapacitatea regimului dictatorial de a le reprima au creat o situație politică nouă. Se emite de asemenea ideea că niciodată în trecut nu existaseră pe plan intern condiții atît de favorabile pentru crearea unei coaliții viabile între toate forțele contradictoriale și antihitleriste care să emane din sînul lor un guvern democratic (p. 433). Și dacă aceste condiții nu au fost fructificate, o mare răspundere o poartă frunțașii partidelor național-țărănesc și național-liberal. Politica celor două partide și poziția liderilor ei, în special Maniu și Dinu Brătianu, sînt prezentate în lucrare viu și convingător. Găsim chiar că supunerea examenului analitic și caracterizarea făcută politicii celor două partide reprezintă una din părțile cele mai izbutite ale lucrării, deși nu se înscrisă în prim-planul investigației întreprinse de autor.

Acceptarea Dictatului de la Viena n-a salvat dictatura regală de la prăbușire. Criza politică internă a găsit un deznodămînt care a însemnat pentru poporul român o lovitură și mai grea. În șirul marilor încercări prin care de-a lungul istoriei sale a trebuit să răzbată și să le înfrunte s-a adăugat una dintre cele mai amenințătoare : instituirea dictaturii antonesciene-legionare.

Prăbușirea dictaturii regale și instaurarea dictaturii antonesciene în septembrie 1940 — se subliniază în lucrare — au marcat intrarea regimului burghezo-moșieresc într-o nouă și ultimă perioadă a existenței sale (p. 453).

Prin lupte și jertfe, prin suferințe și eforturi eroice, poporul român a găsit resurse pentru a ieși și din această încercare mai călit, mai hotărît ca niciodată să deschidă un capitol fundamental, nou și luminos, în istoria țării sale. De acest nou capitol este insep-

rabil legată contribuția esențială a Partidului Comunist Român și a clasei muncitoare. Cu această constatare își încheie lucrarea sa Al. Gh. Savu, prezentînd perspectiva istorică pe care a deschis-o țării noastre marele act din August 1944 (p. 458).

Bazată pe o documentare foarte largă, provenind mai ales din fonduri arhivistice puțin folosite, lucrarea lui Al. Gh. Savu beneficiază nu numai de un efort de interpretare susținut, ci și de calități alese de stil. Expunerea este fluentă, nelipsită de un oarecare dinamism interior, uneori colorată și vie. Nu o dată evenimentele se disecă cu atenție în amănunțime și în semnificația lor imediată; mai puțin se procedează la caracterizarea de ansamblu a evenimentelor și proceselor.

În trăsături nuanțate se creionează în lucrare portretele unor oameni politici ai vremii, începînd chiar cu regele Carol al II-lea, fapt care sporește atracția și interesul pentru lectura cărții.

Prin calitățile de documente, de interpretare și de expunere pe care le are, cercetarea lui Al. Gh. Savu se înscrie ca o realizare valoroasă a istoriografiei dedicate perioadei contemporane a României.

Elisabeta Hurezeanu

**Jacques Le Goff, CIVILIZAȚIA OCCIDENTULUI MEDIEVAL, București,
Editura științifică 1970, 719 p.**

Lucrarea *Civilizația Occidentului medieval*, a cunoscutului medievalist Jacques Le Goff, recent apărută în traducere la Editura științifică, a fost publicată cu ani în urmă, de Casa Arthaud din Paris, în cadrul colecției „Les Grandes Civilisations”, care apare sub direcția istoricului francez Raymond Bloch.

Pentru ediția în limba română, traducerea lucrării cît și notele aparțin specialistei M. Holban. Introducerea și prezentarea cărții este făcută, cu toată competența și autoritatea științifică, de prof. univ. Mihail Berza.

Lucrarea este constituită din două mari părți: prima parte, „Evoluția istorică”, cuprinde patru capitole, a doua parte, „Civilizația medievală”, șase capitole. Textul este completat de 246 de imagini, însoțite de legende explicative, un atlas istoric cu opt hărți, un indice de nume, termeni și noțiuni, de tabele cronologice pentru perioada 842—1315 și de o bibliografie orientativă. Tabelele cuprind fapte și date militare și politice, economice și sociale, cultura scrisă, cultura nescrisă, evenimente din restul lumii. Așa cum este structurată, lucrarea are un caracter enciclopedic.

În *Evoluția istorică*, prima problemă pe care o ridică autorul este fuzionarea lumii barbare cu lumea romană, întîlnirea dintre cele două societăți, pe de o parte societatea romană deja barbarizată, iar pe de altă parte, societatea barbară pe cale de civilizare. Din această întîlnire a rezultat lumea evului mediu. „Evl mediu al ultimelor descoperiri, precum se vede — consideră autorul —, nu este evul mediu al straturilor superioare, al conștiinței, dat la lumină de istoriografia tradițională din care a luat ființă «legenda de aur» a epocii medievale, ci este un ev mediu al adîncurilor, al temeliiilor, al structurilor” (p. 43), noi am spune un ev mediu al maselor populare făuritoare de bunuri, de a căror viață și mentalitate se ocupă, în bună măsură, Jacques Le Goff.